

ВИМОГИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільного розвитку, однією з особливостей якого виступає багаторазове збільшення інформаційних потоків, змушує формулювати принципово нові пріоритети в підготовці спеціалістів вищої школи. Завдання, що постає перед вищими навчальними закладами, полягає не стільки в тому, щоб дати певний обсяг інформації майбутньому спеціалісту, скільки у формуванні певної нормативної та мотиваційно-ціннісної структури особистості студента, провідним компонентом якого буде потреба в постійному самовдосконаленні. У таких умовах ще гостріше відчувається необхідність принципових змін освітньої політики вищого навчального закладу. Крім того, створились об'єктивні передумови для глибокого наукового переосмислення процесу отримання студентами вищої освіти.

Реальний стан справ у вищій освіті не відповідає вимогам, які поставлені сучасним життям. Існуюча технологія навчання в більшості вищих навчальних закладів, яка базується на пасивних інформаційних принципах навчання, здатна лише до масового виробництва „середніх” спеціалістів, які не можуть бути конкурентоспроможними на європейському ринку праці. Крім того, вона недостатньо впливає на мотивацію навчання, не сприяє створенню атмосфери систематичної самостійної роботи з оволодіння знаннями.

Аналіз стану та можливих шляхів реформування організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, проведений департаментом вищої освіти разом з вищими навчальними закладами останніми роками, показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має такі недоліки:

- відсутність систематичної самостійної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- відсутність гнучкості в підготовці фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці.

Але досягти нових результатів у вищій освіті, а також подолати недоліки існуючої системи підготовки фахівців і на цій основі забезпечити конкурентоспроможність випускників та престиж української вищої освіти у світовому освітньому просторі, на наш погляд, можна за умов ефективного використання різноманітних організаційних форм навчання та дотримання вимог щодо їх використання.

Враховуючи вищесказане, ми вважаємо, що сьогодні надзвичайно гостро постає питання про необхідність чіткого окреслення вимог до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі та їх дотримання. Такі кроки, на нашу думку, реально підвищать якість вищої освіти на всіх її напрямках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання організації навчального процесу у вищому навчальному закладі були предметами досліджень таких сучасних науковців, як О.Є. Антонова, М.Л. Бакланова, О.М. Галус, І.Ф. Поліщук, А.О. Поляков, О.М. Спірін, І.Ф. Сулим-Карлір та інших.

Так, особливості організації навчання різних категорій студентів, зокрема обдарованих, розглядалися О.Є.Антоновою [1]. Автором було узагальнено досвід організації та проведення Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки як ефективної форми розвитку обдарованості майбутнього вчителя (викладача).

Крім того, авторами досліджувалися окремі форми організації навчання у вищих навчальних закладах, а саме: самостійна позааудиторна робота, форми навчання за кредитними технологіями, підвищення рівня професійної підготовки студентів засобами ігрових форм навчання [5;7;8]. І.Ф. Сулим-Карліром [8] розкрито зміст, форми, методи та моделі організації самостійної позааудиторної роботи студентів педагогічних коледжів США. На підставі результатів дослідження автором доведено, що запроваджена в педагогічних коледжах США система індивідуалізованого самостійного навчання має суттєві переваги і загалом забезпечує умови для ефективної професійної підготовки майбутніх учителів.

У роботі О.М.Спіріна [7] виділено ряд дидактичних вимог до форм організації навчання за умов упровадження кредитних освітніх технологій, обґрунтовано вимоги щодо відповідної

адаптації існуючих форм організації навчального процесу у вищій школі, зокрема специфічні вимоги для ефективного функціонування дистанційної форми навчання, модульних форм організації навчального процесу, підвищення ролі самостійної роботи студентів у підготовці фахівців за кредитними технологіями.

Не можна також залишити поза увагою такі важливі аспекти організації навчання у вищих навчальних закладах, як створення педагогічних умов мотивації професійного зростання та активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів [2;3;6]. Так, О.М.Галусом [3] було доведено, що розв'язання проблем професійної адаптації студента на кожному етапі навчання у вищому закладі освіти позитивно впливає на процес його професійного становлення, а А.О.Поляковим [6] серед педагогічних умов, що сприяють позитивному розвитку мотивації, названо використання інтерактивних методів і форм у процесі навчання.

Але в жодному дослідженні не було окреслено чітких вимог до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі.

Постановка завдання. Таким чином, метою статті є окреслення вимог до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано основні завдання роботи:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій, психолого-педагогічній та методичній літературі.

2. Окреслити основні вимоги та розробити програму щодо використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі.

3. Виробити рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів щодо використання організаційних форм у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Правильне використання форм навчання має не тільки навчальне, а й виховне значення, сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню зібраності, організованості та дисципліни студентів у процесі оволодіння ними майбутньою професією.

Для формування професійної компетентності майбутніх фахівців доцільно використовувати організаційні форми навчання в залежності від віку і рівня розумового розвитку студентів. Форми навчання і завдання, для розв'язування яких доцільний вибір тієї чи іншої форми, повинні бути адекватними. Систематичне і цілеспрямоване використання організаційних форм навчання у процесі оволодіння студентами майбутньою професією створює необхідні умови для інтенсифікації пізнавальної діяльності та гуманізації навчального процесу, інтеграції навчальних предметів, диференціації навчання, сприяє наданню навчальній діяльності дослідницького, творчого характеру, розкриттю творчого потенціалу викладача і студентів, підвищує рівень професійної та інформаційної культури майбутніх фахівців.

Сучасний викладач повинен уміти створювати ділову, творчу обстановку, вести діалог, дискусію, спонукати до самостійності у здобуванні знань. Обмеженість часу, який відводиться на вивчення навчальної дисципліни у вищому навчальному закладі, на жаль, не дає змоги повноцінно реалізувати діалоги „викладач – студент” та „студент – студент”, бо кількість студентів групи іноді досить велика. Одним із шляхів залучення студентів до спілкування під час навчального процесу є застосування на заняттях групових форм роботи. Питання організації діяльності студентів у групах та дослідження ефективності цієї роботи займалися такі відомі вчені, як Ж. Піаже, Л.С. Виготський, а також сучасні дослідники М.В.Артюшина, Т.Б. Бутар, В.К. Дьяченко, Х.Й. Лійметс, Є.Ф. Нор, О.І. Пометун, Л.В.Пироженко, О.Г. Ярошенко. Дослідники стверджують, що групова форма роботи позитивно впливає на розвиток мовлення, комунікабельності, мислення та інтелекту [4].

Отже, під час вибору організаційних форм навчання викладачеві слід користуватися такими критеріями, як:

- оптимальності (тобто під час планування того чи іншого виду навчальної діяльності обирати найбільш ефективну та доречну форму навчання, а також слідкувати за відсотковим співвідношенням індивідуальної, парної, групової та колективної форми на занятті);
- урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- урахування рівня навчальної підготовки студентів та групи в цілому;
- забезпечення навчання, виховання та розвитку майбутнього спеціаліста.

Таким чином, на основі виділених критеріїв ми можемо окреслити такі вимоги до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі: *виховні, дидактичні, організаційні, психологічні та гігієнічні*. Зміст кожної з вимог наведено в таблиці 1.

Вимоги до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі

Вимоги	Зміст
виховні	Вибір форми навчання має сприяти постановці виховної мети навчального заняття, формуванню світогляду, моральних якостей, формуванню ініціативи, відповідальності студентів тощо
дидактичні	<p>Вибір форми навчання має сприяти реалізації загальнодидактичних принципів:</p> <p>Принцип науковості (формування в студентів вмінь та навичок наукового пошуку, ознайомлення їх із сучасними методами пізнання)</p> <p>Принцип систематичності й послідовності (у змісті цього принципу доцільно виділяти новий компонент – спосіб реалізації навчальних дій, у ході виконання яких засвоюються знання)</p> <p>Принцип активного залучення всіх студентів до навчального процесу (активність навчальної діяльності, як правило, визначається усвідомленістю цілей навчання (ближніх і віддалених))</p> <p>Принцип індивідуального підходу в навчанні (забезпечення визначення і подальшого врахування індивідуального початкового рівня навчальних досягнень студентів, тобто, обсягу та глибини засвоєння ними опорних знань, сформованих відповідних умінь, стійкості навичок).</p> <p>Принцип оптимізації (оптимальне поєднання індивідуальної, групової та колективної форм навчання).</p> <p>Крім того: принцип зв'язку навчання з життям; принцип доступності; принцип контролю і корекції знань студентів; принцип поєднання освіти і самоосвіти, розвитку і саморозвитку.</p>

Продовження таблиці 1

Вимоги	Зміст
організаційні	Вибір форми навчання має забезпечувати наявність продуманого плану навчального заняття; організаційну чіткість його проведення; раціональне використання засобів навчання.
психологічні	Вибір форми навчання має забезпечувати урахування мотиваційного аспекту, вікових, психологічних особливостей тих, хто навчається, особливості їх пізнавальних процесів. Важливим є й настрій педагога, який потребує зібраності, самоконтролю, уваги, спілкування з групою.
гігієнічні	Вибір форми навчання має не допускати втомлюваності студентів; попереджувати одноманітність у студентській роботі, монотонність пояснення.

В основу розробки програми оцінювання ефективності використання організаційних форм навчання у вищій школі покладено визначені вимоги до використання організаційних форм у вищому закладі освіти. Вони виступають як показники першого порядку. Названі показники першого порядку уточнюються показниками другого порядку. За кожним із показників визначається ступінь його прояву. Якщо показник проявляється завжди, то його необхідно оцінити в 1 бал, якщо часто, то в 0,75 бали, іноді – 0,5 бали, зрідка, ситуативно, у незначній мірі – 0,25 бали, ніколи – 0 балів (таблиця 2).

Таблиця 2

Програма оцінювання ефективності використання організаційних форм навчання у вищій школі

Параметри	Показники параметрів	Ступінь прояву (в балах)				
		1	0,75	0,5	0,25	0
Сприяння досягненню виховної мети заняття (виховні вимоги)	1. Формування світогляду. 2. Формування моральних якостей. 3. Розвиток ініціативи студентів. 4. Розвиток відповідальності.					
Реалізація загально-дидактичних принципів (дидактичні вимоги)	5. Формування вмінь наукового пошуку. 6. Ознайомлення із сучасними методами пізнання. 7. Забезпечення засвоєння знань завдяки виділеному новому компоненту – способу реалізації навчальних дій. 8. Усвідомлення студентами цілей навчання (ближніх та віддалених). 9. Урахування рівня мотивації студента. 10. Урахування вікових, індивідуально-особистісних та психофізіологічних особливостей. 11. Урахування первинного рівня навчальних досягнень. 12. Оптимальне поєднання використання індивідуальної, парної, групової, колективної форм навчання. 13. Забезпечення реалізації зв'язку навчання з життям. 14. Забезпечення доступності навчання. 15. Забезпечення зворотного зв'язку викладача зі студентами (своєчасний контроль та корекція знань, умінь, навичок). 16. Спонування до самоосвіти та саморозвитку.					
Забезпечення організації навчального процесу (організаційні вимоги)	17. Дотримання плану проведення заняття. 18. Дотримання чіткості проведення заняття. 19. Раціональне використання методів та засобів навчання.					

Стимулюван ня позитивного ставлення студента до навчання (психологіч ні вимоги)	20. Створення умов для позитивної мотивації студентів. 21. Рефлексія викладача. 22. Комунікативні уміння викладача.					
Підтримка працездатно сті студентів (гігієнічні вимоги)	23. Забезпечення відсутності втомлюваності студентів. 24. Попередження одноманітності в роботі студентів. 25. Образність, емоційність пояснення навчального матеріалу.					

Оцінка кожного показника дає можливість підрахувати коефіцієнт ефективності дотримання вимог (K_e) як за кожною з них окремо, так і за всіма вимогами у цілому.

$$K_e = \frac{\text{сума показників за фактичним ступенем прояву}}{\text{загальна кількість показників}}$$

Якщо коефіцієнт ефективності дотримання вимог щодо використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі становить:

- 1,0 – 0,75 балів – це оптимальний рівень;
- 0,74 – 0,5 балів – це допустимий рівень;
- 0,49 – 0,25 балів – це критичний рівень;
- 0,24 – 0 балів – це недопустимий рівень.

Усе вищесказане дозволяє нам виробити такі рекомендації для викладачів щодо використання організаційних форм у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу:

1. Забезпечення професійної спрямованості підготовки викладачів до організації аудиторної та позааудиторної роботи студентів з опорою на специфіку їхнього фаху.
2. Оптимальне поєднання організаційних форм навчання під час навчальних занять.
3. Дотримання викладачами загальнодидактичних принципів під час вибору та реалізації організаційних форм навчання.
4. Упровадження методів активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу.
5. Чітке розуміння під час вибору тієї чи іншої форми навчання того, що це має забезпечувати підвищення рівня навчальних досягнень студентів, оптимальний контроль їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а звідси й всебічний розвиток особистості майбутнього спеціаліста.

Висновки. З метою підвищення конкурентоспроможності майбутнього фахівця на ринку послуг особливо гострим постає питання ефективної організації його навчання. Досягти цього можна за умов використання різноманітних організаційних форм навчання та дотримання вимог щодо їх використання.

Правильне використання форм навчання має не тільки навчальне, а й виховне значення, сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню зібраності, організованості та дисципліни студентів у процесі оволодіння ними майбутньою професією.

Нами було виділено такі вимоги до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі: *виховні, дидактичні, організаційні, психологічні та гігієнічні* – і на основі цього розроблено програму оцінювання ефективності використання організаційних форм навчання та рекомендації для викладачів щодо їх використання в навчально-виховному процесі вищої школи.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого розвитку, на наш погляд, потребує процес забезпечення викладачів науковим, психолого-педагогічним та методичним супроводом для реалізації вимог до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / О.Є. Антонова; АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2008. – 44 с.
2. Бакланова М.Л. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів коледжів у процесі навчання математичних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / М.Л. Бакланова; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2009. – 20 с.
3. Галус О.М. Деякі аспекти професійної адаптації студентів вузу в контексті концепції неперервної освіти / О.М. Галус // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 31-34.
4. Організація навчально-виховного процесу. Вип. 11. – Київ. – 2007. – 243 с.
5. Полещук І.Ф. Підвищення рівня професійної підготовки студентів економічних спеціальностей засобами ігрових форм навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.Ф. Полещук; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.
6. Поляков А.О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А.О. Поляков; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2008. – 20 с.
7. Спірін О.М. Характерні дидактичні вимоги до форм навчання за кредитними технологіями / О.М. Спірін // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 53-58.
8. Сулим-Карлір І.Ф. Організація самостійного позааудиторної роботи студентів педагогічних коледжів США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І.Ф. Сулим-Карлір; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с.

Посохова І.С., Казачінер О.С.

Вимоги до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі

У статті було виділено такі вимоги до використання організаційних форм навчання у вищому навчальному закладі: виховні, дидактичні, організаційні, психологічні та гігієнічні – і на основі цього розроблено програму оцінювання ефективності використання організаційних форм навчання та рекомендації для викладачів щодо їх використання в навчально-виховному процесі вищої школи.

Ключові слова: організаційні форми навчання; використання організаційних форм; вищий навчальний заклад; критерії вибору організаційних форм; вимоги до використання організаційних форм.

Посохова И.С., Казачинер Е.С.

Требования к использованию организационных форм обучения в высшем учебном заведении

В статье были выделены следующие требования к использованию организационных форм обучения в высшем учебном заведении: воспитательные, дидактические, организационные, психологические и гигиенические и на основе этого разработана программа оценивания эффективности использования организационных форм обучения и рекомендации для преподавателей по их использованию в учебно-воспитательном процессе высшей школы.

Ключевые слова: организационные формы обучения; использование организационных форм; высшее учебное заведение; критерии выбора организационных форм; требования к использованию организационных форм.

I. Posohova, O. Kazachiner

Demands to Organizational Forms of Teaching Use in Higher Educational Establishments

In the article the following demands to organizational forms of teaching use in higher educational establishments were singled out: educational, didactic, organizational, psychological, hygienic, on the basis of which there has been developed a programme of evaluating the efficiency of using organizational forms of teaching and recommendations concerning their application in High School teaching educational process.

Key words: organizational forms of teaching; organizational forms application; higher educational establishment; the criteria of organizational forms' choice; the demands to using organizational forms of teaching.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2010 р.